

ДЕМОКРАЦИЯ И ЧОВЕШКИ ПРАВА

ПОЛИТБАРОМЕТЪР

Година 24, брой 7
Юли-август

Борис Попиванов

Предизборната ситуация в България извежда на преден план проблема с регистрацията на партиите и коалициите.

Има ясни симптоми на криза на партийната система, най-ярко представявани от безпрецедентно жестокия вътрешен конфликт в ДПС.

Обединението на левицата има шанс само ако бързо преодолее пост-Ниновата фаза и дневния ред на десницата.

ДЕМОКРАЦИЯ И ЧОВЕШКИ ПРАВА

ПОЛИТБАРОМЕТЪР

Година 24, брой 7
Юли-август

Съдържание

1.	ВЪНШНОПОЛИТИЧЕСКА ДИНАМИКА	2
2.	ИНСТИТУЦИИТЕ И ДНЕВНИЯТ РЕД НА ОБЩЕСТВОТО	3
3.	СЪСТОЯНИЕТО НА ПАРТИЙНАТА СИСТЕМА	5
4.	ОСНОВНИ ИЗВОДИ И ПРОГНОЗИ	9

1

ВЪНШНОПОЛИТИЧЕСКА ДИНАМИКА

Международното напрежение и войната в Украйна. Българската позиция по отношение на конфликта Русия-Запад остава неизменна, макар и в периферията на дискусиата за бъдещите сценарии. Съществени новини от София не бяха произведени. Българска делегация, ръководена от министър-председателя Димитър Главчев, взе участие в Срещата на върха на НАТО във Вашингтон и подкрепи общия курс към засилване на Алианса. Единствената по-конкретна информация, дошла оттам, бе решението на България да участва с финансова сума във фонда за въоръжаване на Украйна. На този фон усилието на Главчев да обвие в секретност своята визита, като заобикаля темата за евентуални български ангажименти пред Народното събрание (НС), а също и желанието да прекъсне традицията президентът да присъства на тези форуми, не изглеждат напълно разбираеми. Възможното обяснение е свързано по-скоро с опитите за монополизация на външната политика в ръцете на изпълнителната власт.

Президентът Румен Радев почти по същото време се включи в срещата на върха на Европейската политическа общност, проведена във Великобритания. Традиционно прозвуча предупреждението на държавния глава, че едно продължаване на войната ще доведе до дефицит на човешки потенциал. Събитието доби популярност в България поради фотография на Радев със скептиците към антируската политика – сръбския президент Александар Вучич, азербайджанския му колега Илхам Алиев и унгарския премиер Виктор Орбан. Вероятно посветен на текущи енергийни проекти, диалогът на четиримата по-скоро не е в състояние да постави под въпрос поведението на официална София.

Казусът с българския еврокомисар. Изборите за Европейски парламент незабавно поставиха в днев-

ния ред националните номинации за членове на Европейската комисия. Без да има това правомощие, председателката на Комисията Урсула фон дер Лайен призова държавите-членки да предложат като кандидати по един мъж и една жена, така че окончателният състав на органа да е изцяло пополово балансиран. Препоръката не бе взета под внимание от повечето държави, с изключение на България, която номинира именно мъж и жена – бившата министърка на външните работи Екатерина Захариева и бившият министър на околната среда и водите Юлиан Попов. Самата процедура не показва особено висока отговорност към европейското присъствие на страната. Първо, нямаше данни българската дипломация да е водила разговори за евентуалния ресор в Комисията, нито да е търсила съгласие с други страни. Разнообразни ресори бяха коментирани в медиите като слухове, но не и като реални оферти. Второ, правителството на Главчев първоначално отказваше да направи номинациите, оправдавайки се с временния си статут, но после се зае еднолично с това, пренебрегвайки парламента с аргумента за недостиг на време. Независимо че парламентът беше пренебрегнат, именно парламентарните партии бяха поканени да дадат свои предложения. Трето, изборът на Захариева и Попов бе извършен без всякакви публично оповестени критерии. Би могло да се предположи, че мотив за решението е била ориентацията към двете най-големи парламентарни групи, на ГЕРБ-СДС (за Захариева) и на ПП-ДБ (за Попов), но всичко остава в сферата на догадките. В политически план е добре да се вземе предвид, че ГЕРБ и неговият лидер Бойко Борисов винаги са държали на тясната връзка с Европейската комисия, а Борисов е поставял като приоритет личните си контакти с председателите на Комисията. Номинацията на Екатерина Захариева добива нова светлина в този контекст.

2

ИНСТИТУЦИИТЕ И ДНЕВНИЯТ РЕД НА ОБЩЕСТВОТО

Парламентът. 50-ото Народно събрание не бе в състояние да излъчи правителство и ще приключи работа след два месеца с избора на следващ парламент, насрочен за 27 октомври. Работата на настоящата легислатура може да се обобщи с няколко основни тенденции. Първо, това е парламентът с най-голяма скорост и мащаб на разпада на парламентарните групи. За относително кратко време втората група, тази на Движението за права и свободи (ДПС) загуби над половината си депутати, а най-малката група, тази на „Величие“, официално се разпусна. За по-малко от два месеца в НС вече има 39 независими народни представители, но броят им може да продължи да расте. Това е тревожен индикатор за стабилността на партийната система и за тежките кризисни процеси в отделните партии. Второ, 50-ото НС възприе традицията да използва парламентарната трибуна за предизборни послания, а не толкова за законодателни и управленски решения. Както и в предишни случаи, най-чувствителен дял от парламентарното време заема изслушването на министри, с произтичащата от него възможност на депутатите да правят оценки, да формулират критики и да лансират обещания. Изявленията на лидерите в кулоарите имаха далеч по-сериозно политическо значение от дебатите и гласуванията в залата. Прави впечатление и големият брой декларации и позиции на парламентарните групи, преследващи същите цели. Законопроектите, влизащи в пленарната зала, по-скоро изпълняваха задачата да заявяват политическа идентичност и да апелират към обществена подкрепа. Такива примери са законът за въвеждане на еврото и законът за преустановяване на ЛГБТ пропагандата в училище, но също и негласуваният законопроект за регистрация на чуждестранните агенти. Стратегически проблеми на икономиката и бюджета почти не стигнаха до вниманието на законодателния орган. Трето, традиционният конфронтационен тон и вкусът към скандали се запазиха, но не можаха да прикрият растящата склонност към сътрудничество сред водещите формации. За разлика от предишни парламенти, превърна се в практика готовността за разговори и консултации с другите парламентарни групи. Мандатите за съставяне на правителство

бяха най-яркият повод, но не и единствен. Виден е стремежът на всички да опровергават подозренията в изолация. Липсва и обичайната реторика за „червените линии“ в междупартийните контакти, популярна след 2021 г. Общото съзнание за криза на партийната система явно произвежда и по-високо усещане за несигурност.

Правителството. Неуспехът на третия мандат за съставяне на редовно правителство постави на дневен ред въпроса за нов служебен кабинет. Съществуваха очаквания, че Конституционният съд ще отмени промените в основния закон от 2023 г., стесняващи избора на служебен премиер до няколко официални лица и отстъпващи на тези лица правомощието да подберат свои министри. Съдът обаче се раздели в гласуването на половина (6 на 6) и запази настоящото положение.

Последвалите събития сякаш потвърдиха неадекватността на конституционната реформа. Кръгът от потенциални кандидат-премиери, както и по-рано, е сведен до минимум, защото част от описаните в Конституцията фигури имат нормативни пречки да поемат длъжността, други са в оставка, а трети отказват да участват. Симптоматичен е примерът с председателката на НС Рая Назарян. Конституционният текст предполага, че лицата, заемащи институционални позиции, трябва да действат с презумпцията, че в даден момент може да им се наложи да оглавят служебно правителство. През април, когато бе излъчен първият служебен кабинет на Димитър Главчев, всички споменати лица бяха встъпили преди промените в Конституцията, и в този смисъл отказът им да оглавят правителството би бил разбираем. Но Назарян бе избрана да ръководи НС след конституционните промени. С други думи, тя би трябвало да знае, че със съгласието си да стане председател автоматично влиза в списък на потенциални премиери. Ето защо отказът ѝ да бъде номинирана за премиер не индикира особено уважение към духа на Конституцията.

Станахме свидетели и на първия в историята провал на кандидат за служебен премиер. Горица

Грънчарова-Кожарева, номинирана от президента, не се съобрази с предупреждението на Радев за състава на един служебен кабинет, и приключи мандата си без резултат. Тя не получи доверие нито от държавния глава, нито от друго място, и доказа със собствения си случай институционалната неубедителност на новия тип служебен кабинет. Има и още един пример за несъответствие между конституционни предпоставки и политическо поведение. Както Грънчарова-Кожарева, така и номинираният след нея за втори път Главчев възприеха като нещо подразбиращо се, че изборът на служебни министри трябва почти ексклузивно да се концентрира върху досегашните служебни министри. В течение на близо две седмици публиката наблюдаваше как кандидати за служебен премиер правят визити на всички действащи служебни министри и ги разпитват дали биха се съгласили да останат. По такъв начин се създава практика не само кръгът от потенциални служебни премиери, но и кръгът от потенциални служебни министри да бъде сведен до минимум.

Липсата на ясна политическа отговорност за служебното правителство лесно може да го превърне в арена за сблъсък на политически влияния, които не отчитат институционалната йерархия. Това не е само теория. Видя се как отделни министри (министърът на вътрешните работи Калин Стоянов, но и други) провеждат своя самостоятелна политика и участват в политически сблъсъци практически без санкцията на министър-председателя. Може да се направи оценката, че първият кабинет на Главчев не излезе от сянката на подозренията в тежки политически зависимости. Кадровите назначения в изпълнителната власт, включително смените на заместник-министри и областни управители, лесно могат да се тълкуват като удобни за едни или други политически сили. Стартът на втория кабинет на Главчев не обещава нищо по-различно.

Президентът. Държавният глава отново бе изправен пред двойната задача да демонстрира политическа сила успоредно с дистанция от целия политически елит. Засега той се справя по-скоро успешно с тази задача. Могат да бъдат посочени два примера. Първо, той се позиционира като основен опонент на съпредседателя на ДПС Делян Пеевски извън неговата партия. Вярно е, че Пеевски с всекидневните си изявления против Радев помага много за конструиране на такъв образ, но така или иначе това остава факт. Нещо повече, атаките на Пеевски фактически приписват на Радев по-голяма политическа тежест, отколкото той реално има, но също така и неутрализират дежурните обвинения срещу президента в проруско или проконсервативно поведение от либералните среди. Казано накратко, цялостно отрицание на Радев не е възможно, защото би значело съгласие с Пеевски. На второ

място, отказът на президента да приеме проекта за служебен кабинет на Горица Грънчарова-Кожарева отбеляза втора институционална победа на Радев на новия терен на ограничените му правомощия. След като Димитър Главчев бе принуден преди 4 месеца да оттегли номинацията на Даниел Митов за външен министър, сега бе оттеглена и номинацията на Калин Стоянов за вътрешен министър.

В същото време усилията по дезавуиране на президента в системата на държавните институции продължават от всички страни. Служебните правителства все по-активно търсят начини да заобиколят изискванията за споделени компетенции с президента, като се фокусират върху „временни“ назначения. Радев отхвърли предложението изявеният антируски политик от миналото Николай Ненчев да стане посланик в Киев, но Ненчев не беше оттеглен, а все пак изпратен в Киев като „временно управляващ“ българската дипломатическа мисия. Същото се случва и с кандидатите за главен секретар на Министерството на вътрешните работи, които поемат тази позиция отново „временно“, без указ на президента.

Общественото мнение. Летният сезон доведе до засилване и на консервативните, и на конспиративните нагласи в българското общество. Някои от тях добиха видима доминация във форумите и социалните мрежи.

Приетите промени в Закона за предучилищното и училищното образование, получили популярност като Закон срещу ЛГБТ пропагандата, породиха условия за тежко обществено разделение, концентрирано в полусите на подкрепата и отрицанието. Самият закон, предложен от партията „Възраждане“, претендира да води борба с хомосексуалната пропаганда в училищата, за наличие на каквато особени данни няма. Освен че атакува измислен и несъществуващ проблем, законът флагрантно противоречи на всички световни и европейски регулации в тази посока, а също и с духа и принципите на българската Конституция. Въвеждат се забрани за обсъждане на научна материя в образователния процес и се прокарават откровено дискриминационни разделения. Нещо повече, създава се механизъм – при това вече работещ! – за представяне на противниците на дискриминацията като привърженици на ЛГБТ пропагандата. Законът има несъмнена подкрепа не само сред основни политически партии и техните медийни говорители, но и в широки слоеве на българското общество, въоръжени с аргументацията, че той представлява отпор срещу външни интереси, решили да съсипят българската нация с посегателство върху нейните деца. Навярно част от мотивите могат да се потърсят и по-дълбоко, в недоволството от прехода и скептицизма към чуждите иновации, а също и в

тревогата от демографската криза, ескалирала в страхове за бъдещето на националните традиции и идентичност. Политическата употреба на тези нагласи сама по себеси е много притеснителна. Освен подкрепа, законът се сблъска и с масирана съпротива на различни равнища: първоначално, в позициите на неправителствени организации и отделни граждани, после в протестна активност с искане за вето от страна на президента, а след това в широкосподелена критична подписка от учители и присъединила се към нея подписка на над 900 академични изследователи. Учителската подписка бе брутално използвана от вносителите на закона като повод за „лов на вещици“ и заплахи към конкретни учители. Решението на президента да подпише закона дойде да потвърди консервативната гледна точка на политическия елит и не допринесе за спадане на напрежението.

Споменатият закон може да се нареди и до други прояви, впечатляващи най-вече като израз на обществени тенденции. Например, Олимпийските игри в Париж провокираха сериозно напрежение по много поводи, от които изпъкват казусът с пола на състезателки по бокс. Влязоха в оборот оплаквания за кризата на цивилизацията, позволяваща „мъже“ да бият „жени“ на ринга. Констатациите за „сатанизма“ на Запада (именно с този термин) са част от арсенала на руската пропагандна машина и далеч не са доминиращи, но вече намират почва в България, и то не само в среди, подозирани в руски симпатии.

Засега не разполагаме с инструментариум да проверим точните измерения на тези тенденции. Напълно вероятно е те да не са повсеместни за обществото, но в никакъв случай не са изолирани, и

се вписват в по-дълъг процес. Подходящ пример е ситуацията с медалите на българските олимпийци в Париж. Някои от тези състезатели се оказаха не „етнически българи“, а хора с друг произход. Въпросът беше кое ще надделее в масовото съзнание – българското знаме или етносът. Може да се твърди, че надделя знамето и гордостта от постиженията на България, но наличието на спорове и дискусии, непознати преди, е показателно за динамиката в настроеността.

На този фон трябва да се посочи актуалното национално представително проучване на социологическата агенция „Алфа Рисърч“, изнесено в медиите с оптимистични заглавия. От него е видно, че 64% от българите искат да живеят в либерална демокрация, едва 25% подкрепят каузата на руския президент Владимир Путин в Украйна, а привържениците на българското членство в НАТО са повече от противниците му. Данните сигурно са точни, но интерпретациите биха могли да варират. Проруските нагласи не съвпадат с проконсервативните, но първите безспорно подхранват вторите. Трябва да се вземе под внимание не само подкрепата на българските граждани за ЕС и НАТО, но и съществуването на осъзната ценностна дистанция спрямо тези съюзи.

Накрая, една от най-сериозните теми в обществения дневен ред през юли и август, настъпилото безводие в множество райони и населени места на България, среща частична реакция от страна на държавните институции, но почти не и политическа мобилизация. Това е част от същинския социален дневен ред на българите, почти пренебрегван от политическите партии или отбелязван само с дежурно изявление.

3

СЪСТОЯНИЕТО НА ПАРТИЙНАТА СИСТЕМА

ГЕРБ-СДС. Най-голямата политическа сила в 50-ия парламент не искаше да състави правителство и направи всичко възможно такова да не бъде съставено. Многократно е коментирано възможното обяснение: притесненията на лидера Бойко Борисов, че би се оказал заложник на чужди интереси във властта. Каква обаче е гаранцията, че в едно следващо Народно събрание няма да има такава опасност, от една страна, или че ГЕРБ ще имат също толкова благоприятни шансове, от друга? Намерението на Борисов да отложи въпроса за властта за периода след 27 октомври, а може би и за по-нататък, е рисковано. Това намерение засега не му носи щети. Първо, за разлика от обикновено, вниманието на обществото не е концентрирано в ГЕРБ като виновник за пореден предсрочен вот, и второ, ГЕРБ се оказва една от малкото политически сили без вътрешни разделения и сътресения.

Прави впечатление, че Борисов е монополизирал изявите на цялата партия. Почти не се появяват в медиите немалкото фигури от ГЕРБ, които с годините се утвърдиха като публични нейни говорители. Онова, което практикува лидерът, се нарича „сnižаване“ и напомня донякъде поведението на бившия комунистически президент Тодор Живков спрямо натиска от Горбачовия Съветски съюз. Борисов неведнъж е бил обвиняван, че подпомага и реализира интересите на съпредседателя на ДПС Делян Пеевски, и винаги е отричал, макар и немного убедително. Не може да се даде коректна оценка дали и колко вярно има в твърденията за зависимости от Пеевски, но факт е, че Борисов прави необходимото да не разгневява Пеевски по време на вътрешния конфликт в ДПС. Също така, практиката на Борисов е да изчака два лагера да завършат сблъсъка си, за да застане до победителя. В случая това е доста важна задача, особено на фона на информацията, че на редица места по страната клиентелата на ГЕРБ е доста тясно обвързана с клиентелата на ДПС. Ето една илюстрация за тактиката на изчакване и снижаване. Едно от много малкото политически изявления на Борисов през август засягаше казуса с вътрешния министър Калин Стоянов, смятан за близък до Пеевски. Бо-

рисов изненадващо настоя Стоянов да се оттегли и да бъде намерен друг вътрешен министър – „за да се успокои напрежението“. На пръв поглед това е жест към противниците на Пеевски. Същевременно, обаче, това е и знак към самия Пеевски, че нищо няма да спечели от упоритата подкрепа за Стоянов, а би могъл да постигне своите цели и с друг вътрешен министър.

Изглежда, че линията на Борисов се опира на няколко стълба. Първо, завръщане в ролята на български партньор на Запада, позагубена през последните години. Но скандалите и неудачите на новия претендент за ролята, „Продължаваме промяната – Демократична България“ (ПП-ДБ), дават и нов шанс за обрат. ГЕРБ бяха в основата както на новоприетия закон за въвеждане на еврото, така и на новата сделка за закупуване на боеприпаси. Борисов се надява именно той да излъчи и бъдещия български еврокомисар. Второ, по-силна преговорна позиция спрямо предпочитаните от ГЕРБ партньори – ДПС и ПП-ДБ. Това би могло да се случи, ако кризите в двете формации (публична и зрелищна при ДПС, дискретна, но сериозна при ПП-ДБ) допълнително ги отслабят в следващите месеци. И трето, произтичащо от първите две, нова експлоатация на „роевропейската“ легитимност за едно бъдещо правителство чрез „червена линия“ с партията „Възраждане“. Борисов неслучайно ту нарича лидера на „Възраждане“ Костадин Костадинов „новия Пеевски“ като архитект на парламентарни комбинации, ту повтаря, че няма да влиза в разговори с него, или ще излиза от разговори, в които той участва. Оптималният вариант за Борисов би бил силно представяне на „Възраждане“ на изборите, което ще даде мотиви за „санитарен кордон“ срещу Костадинов и ще улесни едно по-удобно за Борисов мнозинство.

„Продължаваме промяната – Демократична България“ (ПП-ДБ). За коалицията летният сезон по-скоро се оказа време на нереализирани възможности. Провалът на първия мандат на ГЕРБ за съставяне на правителство и кризата в ДПС сякаш откриваха поле за ПП-ДБ да претендират за правотата на

своите послания. След разпада на кабинета „Денков“ те започнаха да говорят постоянно, че ГЕРБ не могат да направят кабинет, а ДПС е мафия. Като че ли всичко казано се потвърди в практиката за много къс период. ГЕРБ наистина не намериха алтернатива на управлението от 49-ия парламент, а самият почетен председател на ДПС Ахмед Доган публично призна за мафиотски действия на собствената му партия. Възникна нова ситуация, която в ПП-ДБ не разбраха. Тяхното решение да бъдат твърда опозиция в 50-ия парламент първоначално беше уместно. Макар и не твърде оригинална, тезата им, че третият мандат за съставяне на правителство трябва да се мисли като национален, без доминираща партия, и да доведе до „техническо правителство“, по модела на Италия от началото на века, също беше приемлива. Само че разпадът на парламентарната група на ДПС изведнъж направи ПП-ДБ втора парламентарна сила. Вторият мандат за кабинет отиде при тях. Те обаче показаха, че не знаят какво да правят с него. Новата ситуация изискваше повече отговорност. Поведението на опозиция вече не беше работещо. Само че ПП-ДБ поискаха от президента Радев два месеца (!) за да решат дали ще предложат правителство, като през този интервал от парламента се очаква да гласува предложението в тяхната законодателна програма. Подобна оферта, без да е придружена от оферта за съвместно участие във властта, и дори без обещание за по-късно поемане на отговорност във властта, не би била приета от никого. Президентът също не я прие. Тогава ПП-ДБ върнаха мандата неизпълнен, с което демонстрираха, че нямат готовност за управление на фона на шумно пропагандирания от тях управленски неуспех на ГЕРБ и ДПС.

ПП-ДБ, на следващо място, не изнесоха и идеи за преодоляване на политическата криза. Отказът им да поемат отговорност за неадекватните конституционни промени би могъл да бъде донякъде разбран. По-трудно може да се разбере усилието им да представят новия конституционен механизъм за служебно правителство като работещ. За тази цел в средите на ПП-ДБ се зародиха, една след друга, три сложни конспирации, полупризнати по-късно от лидерите на коалицията. Идеята и в трите случая е сходна – да съберат мнозинство, при необходимост и с известни законодателни промени, за избор на нов титуляр на някоя от институциите, които са в списъка за потенциални служебни премиери. Ставаше дума съответно за Народното събрание (да се свали Рая Назарян), за омбудсмана (да се избере нов) и за заместник-председателския пост в Сметната палата (също да се избере нов). Всичко това предполагаше сътрудничество от другите парламентарни партии, но и съгласие на президента веднага да номинира новоизбрания противник на ГЕРБ и ДПС за премиерския пост. Нито едно от двете не звучеше логично. Другите парламентарни

партии нямаха никакви причини да обслужват кадровите амбиции на ПП-ДБ, а последното, което би направил президентът, е да се включи в заговор с едни партии срещу други партии, и по такъв начин да взриви сам легитимността си на алтернатива на целия политически елит.

По тези и по други теми (например ЛГБТ пропаганда) ПП-ДБ реагираха със закъснение, под натиска на медиите или на своите активисти, и не излъчиха ясни и еднозначни послания. Накратко, не успяха да наложат своя дневен ред в българската политика. Следва да се имат предвид и кризисните процеси в самата коалиция. Отдавна зрее недоволство срещу медийните импровизации на бившия премиер Кирил Петков. Партията „Да, България“ и „Продължаваме промяната“ не намериха общ език за предварителни избори в коалицията за депутатските листи. Предупрежденията на „Да, България“, че няма да приемат партийни квоти, а настояват за оценка на реалната обществена и политическа тежест на кандидатите, бяха разтълкувани в някои медии като сигнал за разпад на ПП-ДБ. Това на този етап не е много вероятно, без да е напълно изключено. Вътрешното напрежение в ПП-ДБ обаче ще бъде фактор и в предизборната кампания оттук нататък – и най-вече след изборния ден.

„Възраждане“. В поведението на партията като че ли се забелязва опит за излизане от политическата изолация. В последните години „Възраждане“ настояваше, че е единствената, която няма да прави компромиси с програмата си и ще участва в управление само ако то е нейно самостоятелно. На пет поредни парламентарни избори тя увеличаваше резултата си и създаваше внушение, че подобна амбиция в крайна сметка е реалистична. На 9 юни, обаче, за първи път гласовете бяха по-малко. Вероятно за да не отблъсне привържениците си, лидерът Костадин Костадинов се зае да показва, че е способен на сътрудничество, разбира се, в името на своите цели. „Възраждане“ лансира идеята за преговори между парламентарните партии за кабинет „без ГЕРБ и ДПС“. В средите на ПП-ДБ бе огласена хипотезата, че обратно на реториката си, „Възраждане“ се готви за бъдещо управление с ГЕРБ и ДПС. Всичко това сочи, че партията на Костадинов все повече е интегрирана в „парламентарната игра“ и срещу нея вече няма „санитарен кордон“.

Най-ярка илюстрация на новата ситуация е законът срещу ЛГБТ пропагандата в училище. Забележително е, че „Възраждане“ събра безпрецедентна подкрепа и мнозинство за своя законопроект. Това не би било възможно без гласовете на ГЕРБ и ДПС, които иначе официално винаги са се въздържали да подкрепят антилиберално и донякъде антиевропейско законодателство. Формираният консервативен консенсус е важна новина, чието развитие

ще трябва да се следи и в следващия парламент. Възпроизводството му в 51-ото НС вече може да доведе до драстична преоценка на целия европейски път на България.

Не трябва обаче да се пропуска обратната страна на медала. Радикализмът остава запазена марка за „Възраждане“ и е в състояние да дистанцира, поне на този етап, консервативно мислещите партньори на партията в парламента и обществото. Публикуваните от местни структури на „Възраждане“ списъци на учители, противопоставящи се за закона, във вид на списъци на привърженици на ЛГБТ пропагандата, засега не се посрещат с голяма популярност. Интересен тест ще бъде реакцията на другите партии и на общественото мнение по отношение на внесения, но все още негласуван законопроект на „Възраждане“ срещу чуждестранните агенти. Той е рекламиран като инструмент за разобличение, макар че всъщност предвижда съвсем ясни тежки санкции срещу всеки, който в течение на една година е получил еквивалента на поне 1000 лева доход „от чужбина“. Дали тази „скрита“ страна на законопроекта ще стане предмет на широко одобрение, е отворен въпрос.

Заслужава да се посочи и международната дейност на партията. „Възраждане“ шумно афишират своите контакти с партньори от Русия и Китай. Делегация, ръководена от самия Костадинов, дори замина на форум на организацията БРИКС, провеждан в Москва, а в процес на подготовка е и визита в Китай. Внушението към избирателите за реална подкрепа от „източните сили“ е несъмнено въпреки видимо слабия интерес на Москва и Пекин към тези заявки. В по-прагматичен план трябва да се отбележи активното участие на „Възраждане“ в процеса на формиране на нова радикалнодясна група в Европейския парламент, наречена „Европа на суверенните нации“. Включването на „Алтернатива за Германия“ в тази група след скандала с неонацистките послания на тази формация фактически разделя европейското радикалнодясно пространство на две – на партии, които са склонни да приемат положителни референции към нацисткото минало, и на такива, които не са. „Възраждане“ се оказва от първите.

Движение за права и свободи (ДПС). Партията, която винаги се е считала за най-стабилен и монолитен играч в българската политика, преживява най-тежкото вътрешно разделение в цялата си история, но и най-тежкия вътрешен конфликт за голяма партия изобщо. Много пъти е имало разцепления в различни партии, но за първи път един срещу друг застават създателят на партията и най-силният човек в нея, всеки от тях с подкрепата на около половината депутати от същата партия. Разделението в местните структури на ДПС не може точно да се

изчисли, но и там става дума за мощно и трудно преодолимо влияние на всеки от двата лагера.

След като почетният председател на ДПС Ахмед Доган призова депутатите от движението да гласуват против решението на съпредседателя Делян Пеевски за подкрепа на кабинет на ГЕРБ с първия мандат, част от депутатите, съобразили се с Доган, бяха изключени от групата, а други напуснаха сами. В ново обръщение Доган поиска оставките на Пеевски и неговия антураж. Пеевски отказа да се подчини. Стартираха, едва ли като съвпадение, проверки на оторизираните органи срещу приближени на Доган фигури от бизнеса и политиката, довели до конфискация на имущество и арести. Самият Доган беше почти открито обвинен от Пеевски за злоупотреба с внушителен банков заем. Тогава Доган свика част от членовете на най-висшия ръководен орган на партията, Централното оперативното бюро, и обяви Пеевски и антуража му за изключени от ДПС. Пеевски отговори, че това не е легитимно решение. Почти незабавно Доган бе лишен от дяловете му в ключово предприятие, а собственикът на предприятието поиска почетният председател на ДПС веднага да напусне обитаваните от него резиденции в Бояна и Росенец. Стигна се до сблъсъци на привърженици на двата лагера в Бояна.

Двете пропагандни линии, които имат за цел да монополизират съзнанието на избирателите, изглеждат по следния начин. Пеевски разчита на социалния популизъм. Той експлоатира недоволството на избирателите от т.нар. „деребей“, забогателите от властта под благосклонния поглед на Доган местни лидери на ДПС, и фокусира вниманието на публиката върху лукса на резиденциите в Бояна и Росенец, за да могат обикновените симпатизанти на ДПС да го сравнят със собствения си начин на живот. От своя страна, Доган опитва да реактивира авторитета си на създател на ДПС, чиято дума винаги е последна, с визията, че гарант за целостта на империята е единствено „султанът“ или „самодържецът“, а бунтовете на „везири“ или „боляри“, колкото и да са влиятелни, не могат да имат бъдеще. Разбира се, и двете пропагандни линии, които метафорично обозначаваме като „антидеребейска“ и „просултанска“, притежават съществени недостатъци. Пеевски е вероятно последният, който може да се представя за морален стожер срещу забогателите „деребей“, а Доган със своята централна заслуга за възхода на Пеевски едва ли има правото да показва морално възмущение.

Нормативната рамка допълнително усложнява и ожесточава конфликта. Уставът на ДПС предвижда, че двамата съпредседатели (Пеевски и лоялният на Доган Джевдет Чакъров) представляват партията „заедно и поотделно“. Стои въпросът как това ще се отрази върху регистрацията на партията за избо-

рите, а по-късно и върху регистрацията на листите. Бързината и бруталността на местните активисти вероятно биха имали голямо значение. Тезата, че накрая в изборите могат да участват не една партия ДПС, а две, е доста сериозно аргументирана.

На този етап изглежда, че предимството е на страната на лагера на Пеевски. Той разполага с повече ресурси, не само финансови, но и медийни, а също и вероятно в държавните институции. От друга страна, публичният образ на Пеевски е такъв, че малцина биха гласували за негов политически проект по убеждения. Борбата за етническият турски избирател не е завършена. Като че ли Пеевски смята, че единственият начин да спечели тази борба е по пътя на тоталното дискредитиране на Доган и неговия лагер, така че те да загубят всякакъв авторитет в очите на хората, а бизнесът да се отдръпне от тях като безперспективни. Натискът чрез проверки, арести, гонитба от жилища сочи в тази посока. Тепърва може би ще има и други разкрития, свързани с лоялните хора на Доган, а защо не и със самия него. Задачата е трудна, защото става дума за традиции и навици, установени от много десетилетия, но Доган няма да може да разчита само на тях. Първоначалното впечатление, че останалите влиятелни политически играчи са по-скоро на страната на Доган от страх пред възхода на Пеевски, е може би преждевременно. Сякаш в българското общество надделява виждането, че и двамата антагонисти, Доган и Пеевски, са еднакво вредни, и трябва да бъдат оставени взаимно да се ликвидират политически. Все пак се отчита, че както и да се развият събитията в следващите два месеца до изборите, изключено е Пеевски да получи сходна електорална сила на тази от 9 юни, а по-слабият резултат неминуемо ще отслаби потенциала му за натиск за усвояване на власт в държавата. Когато обаче говорим за партия с етническа база и впечатляващи икономически мрежи, последиците от сблъсъка могат да бъдат непредсказуеми и опасни за политическата система и обществения мир.

Българска социалистическа партия (БСП). Ключовото послание на БСП след оставката на Корнелия Нинова е свързано с обещание за създаване на истински голяма лява коалиция и преодоляване на низходящото движение. Тази линия има своето обяснение. Различията на новото ръководство с Нинова в редица сфери не са толкова съществени. Като че ли има приемственост в консервативния курс на партията (както личи от позицията по закона за ЛГБТ пропагандата и други събития през лятото). Налице са опити за излизане от международната изолация на предходния екип, засега по-скоро плахи (както показва отказът от номинация на бившия партиен лидер и президент на европейските социалисти Сергей Станишев за еврокомисар, с което бе пропуснат единствения

вариант кандидатура на БСП да не може да бъде елементарно игнорирана от правителството). Екипът на Атанас Зафиров обаче решително намира за контрапродуктивен Ниновият стил на вътрешнопартийно противопоставяне.

Успехът с коалиционните преговори е несъмнен. Ангажирани са почти всички партии с лява самоидентификация, с изключение на Ваня Григорова и нейната „Солидарна България“, които вероятно пазят сили за бъдещи политически начинания. Нещо повече, част от лидерите на тези леви партии направиха отстъпки да не се кандидатира за депутати. Това има за цел да неутрализира критиките, че смисълът на обединението е да гарантира депутатски места за неколцина неуспешни лидери. На ръководството на БСП предстои да покаже дали може да неутрализира една далеч по-съществена критика, а именно, че принуждава избирателите на партията да гласуват за кандидати на формации, работили на терен срещу БСП през последните години, и могат просто да ги откаже от гласуване.

Като водещ проблем пред социалистите се очертава поведението на бившия им лидер Корнелия Нинова. Наближаващата предизборна кампания изисква внасяне на документи и регистрация на листи от страна на легитимните представители на партиите. Нинова въвлече новото ръководство в съдебен спор кой представлява в момента БСП и коалицията – тя като досегашен председател или Атанас Зафиров като временен изпълняващ длъжността. Ескалираха и критиките на Нинова към ръководството, че предава обикновените социалисти. Можем да си представим имиджовите щети и от успоредно протичащия спор кой има право да поиска и да разпределя партийната субсидия. Известно е, че преди 15 години някога могъщият Съюз на демократичните сили рухна безславно заради съдебни спорове кой е легитимен председател и кой с какви пълномощни харчи парите. Ситуацията пред БСП е стряскащо аналогична. Експерти дори алармираха, че под въпрос е самото участие на партията в изборите. Нинова, която прави всичко възможно да поддържа този въпрос, потвърди публично опасността и обвини за нея сегашното ръководство. Какви са интересите на бившата председателка в този сблъсък не е лесно да се заяви категорично. Известни са хипотезите, че тя се надява да овладее отново БСП чрез участие в пряк избор или че се е отказала от това и спомага за унищожаване на партията, която вече не може да ѝ осигурява политически трамплин. По-правдоподобно изглеждаше Нинова да упражнява натиск, за да може да гарантира за себе си и някои свои приближени присъствие в следващия парламент, и вече при нова политическа ситуация да уточни плановете си. Новото ръководство потърси решение на този конфликт в изключване на Нинова и

приближените ѝ от БСП. От една страна, това би могло да облекчи напрежението, неизбежно възникващо по въпроса от чие име говори Нинова. От друга страна, има я и опасността изключването да направи от Нинова жертва, да я освободи от отговорност за състоянието на партията и да ѝ даде път към други партии, в които би могла да претендира, че представлява „истинската БСП“. Симптомите за ново разделение са ясно различими.

Активността на Корнелия Нинова на практика пази единството на партийното ръководство, в което интересите на отделните фигури едва ли съвпадат. Сюжетът с лявото обединение, силен сам по себе си, може да катастрофира с медийния образ на ляво разединение, провокирано от Нинова. БСП все още няма политическа и идеологическа стратегия за бъдещето, минаваща отвъд конфликта на различни партийни фракции.

„Има такъв народ“ (ИТН). Партията на Слави Трифонов успешно гради образа на умерена консервативна формация, която държи отворени вратите към различни партньорства и не споделя нито свръхамбициите на големите партии, нито вътрешните им напрежения. Това пролича особено в ситуацията с третия мандат за съставяне на правителство, връчен от президента на ИТН. В медиите се появиха очаквания, провокирани от шоу миналото на Слави и неговия антураж, че предстоят „циркови изпълнения“. Напротив, ИТН опита за проведе преговори с всички без предварителни условия и без помпозни декларации. Предизвестеният неуспех на начинанието не навреди на ИТН по никакъв начин. Нещо повече, единствени в парламента – при непоследователната позиция на БСП – те отстояват диалога с популярния президент като централен за развитието на политическия процес. Изборната перспектива на ИТН остава по-скоро добра.

4

ОСНОВНИ ИЗВОДИ И ПРОГНОЗИ

Провалът на 50-ото Народно събрание да излъчи правителство усилва впечатлението за политическата криза в България като перманентна. Политическият дебат трайно се измества от редовните към служебните правителства, и респективно към влиянията върху тях. Никога по-рано не е имало такова напрежение по въпроса, кои биха били участници в един служебен кабинет и чии интереси защитават. Тревожно е, че сякаш за политическите играчи е по-лесно да търсят контрол върху един служебен кабинет, отколкото да поемат отговорност за редовно правителство.

Увеличава се и натискът държавни институции (Конституционният съд, съдилищата, Централната избирателна комисия) да се превръщат в арбитри на политически спорове. Ясно е също така, че членовете на тези органи не желаят да носят отговорност за партийните конфликти и се стремят да отложат решенията или да ги прехвърлят в друга посока. Независимо от всичко, в стартиращата предизборна кампания основен проблем вероятно ще се окаже процедурата по регистрация на партии и коалиции, а по-късно и регистрацията на депутатски листи. Легитимността на решенията в полза на една или друга регистрация може да провокира нови спорове и разделения.

Задълбочава се не просто кризата на политическата система, свързана с дисфункцията на редовната изпълнителна власт, но и кризата на партийната система. Ерозионни процеси протичат в ДПС и БСП. Стабилността на коалицията ПП-ДБ също не е даденост. Нови партии изгряват и се разпадат с учудваща скорост. Спиралата от предсрочни парламентарни избори увеличава напрежението в отдел-

ните формации и допринася за това всичко да изглежда временно. Кризата в ДПС вероятно ще има най-големи обществени и политически отражения, защото наблюдаваме склонност към извънполитически и извънправни действия, радикализация на участниците и готовност за рискове с непредвидими последици за политическата, икономическата и етническата ситуация. Засега все още тази криза се удържа извън етническия терен. Благоприятният сценарий е това да остане така.

Лятото не даде индикации за поява на нови големи политически играчи, решили да участват в предсрочните избори. За пореден път са опровергани слухове, че президентът Румен Радев подготвя свой политически проект. Позицията на Радев като алтернатива на целия политически елит обаче трудно може да има друго логично продължение, освен такъв проект в бъдеще. Като цяло, очакванията за нови политически проекти са насочени по-скоро към консервативната ниша, но без радикализма и антиевропеизма на „Възраждане“.

Лявото в България не доминира политическия дневен ред и остава в периферията му, заето с вътрешните си проблеми и конфликти. Осемте години лидерство на Корнелия Нинова в БСП са отпустили деструктивни процеси, които много трудно могат да бъдат преодоляни. Въпросът е дали лявата сега може да изпълни програмата минимум – да превъзмогне постниновската криза. За съжаление остава в сила наблюдението, че в българската политика не само няма социална алтернатива, но и хегемонната дясна политика е вече почти деградирала до конфликти между бизнес мрежи и олигархични лобита.

ЗА АВТОРА

Д-р **Борис Попиванов** е доцент по политология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Изследванията му са концентрирани в областта на политическите идеологии, теорията и историята на лявото, както и българския преход.

ИЗДАТЕЛ

Фондация Фридрих Еберт | Бюро България
Ул. Княз Борис I 97 | 1000 София | България

Отговорен редактор:
Жак Папаро | Директор, ФФЕ, Бюро България
тел.: +359 2 980 8747 | факс: +359 2 980 2438
bulgaria.fes.de

Контакт:
office@fes.bg

Използването с търговска цел на всички, издадени от Фондация Фридрих Еберт (ФФЕ) публикации, не е позволено без писменото съгласие на ФФЕ.

ЗА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Фондация Фридрих Еберт България издава „ПОЛИТ-БАРОМЕТЪР“ от 2000 година насам, анализирайки актуалните и дългосрочни политически процеси и идентифицирайки тенденциите в българската политика със специален фокус върху политически партии като главни актьори на демокрацията.

В ситуация, в която качеството и безпристрастността на българските медии са под въпрос, имаме за цел да предоставим на българските и чуждестранните читатели научна основа за по-нататъшна политическа дискусия.

bulgaria.fes.de

ПОЛИТБАРОМЕТЪР

Година 24, брой 7
Юли-август

Предизборната ситуация в България извежда на преден план проблема с регистрацията на партиите и коалициите.

Има ясни симптоми на криза на партийната система, най-ярко представлявани от безпрецедентно жестокия вътрешен конфликт в ДПС.

Обединението на левицата има шанс само ако бързо преодолее пост-Ниновата фаза и дневния ред на десницата.

Повече информация по темата ще намерите тук:
bulgaria.fes.de